

Стаття надійшла до редакції 20.04.2017

Перевірено на плагіат 09.10.2017 р.

унікальність – 94.88%

УДК 811.124`06

МЕТАФОРИЧНА НОМІНАЦІЯ В КАРДІОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів)

Харик Оксана Вікторівна, oksana.kharyk@gmail.com

ст. лаборант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Стаття присвячена дослідженню явища метафоричної номінації в латинськомовній анатомічній термінології в галузі кардіології. Метафора відіграє особливу роль у процесах наукової номінації, вона не тільки називає об'єкт або явище, але допомагає також висвітлити невідоме через відоме. Тому метафора потрібна перш за все для того, щоб зробити думку доступною для інших людей, включити незнайомий об'єкт у процес мислення та пізнання. Насамперед це стосується об'єктів, про які немає чіткого уявлення, а тому існує потреба звернутися до термінів іншої сфери, щоб сформувані поняття про не зовсім зрозумілі об'єкти. Людина не може обійтися без метафори, що доведено результатами вивчення метафори в межах когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, культурології. Антропоцентрична парадигма у сучасних лінгвістичних дослідженнях передбачає різні аспекти відображення людського фактора в мові, відтак закономірним є звернення до метафоричних моделей, завдяки яким людина сприймає об'єкти навколишнього світу через різні види образних аналогій та асоціацій. У розвідці досліджено специфіку прояву метафоричної номінації в кардіології, визначено найпродуктивніші метафоричні моделі, проаналізовано особливості метафоричного моделювання, встановлено кількісне співвідношення метафоричних термінів у кардіології за різними типами метафоричних компонентів.

Ключові слова: метафора; метафорична номінація; метафорична модель; термінологічна одиниця.

МЕТАФОРИЧЕСКАЯ НОМИНАЦИЯ В КАРДИОЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ (на материале латинских анатомических терминов)

Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Статья посвящена исследованию явления метафорической номинации в латинской анатомической терминологии в области кардиологии. Метафора играет особую роль в процессах научной номинации, она не только называет объект или

Problems of classical philology and neohellenic studies

© **Kharyk O.**, oksana.kharyk@gmail.com

The Metaphorical Nomination in Cardiological Terminology (on the material of Latin anatomical terms)
(in Ukrainian)

явление, но помогает также осветить неизвестное через известное. Поэтому метафора нужна прежде всего для того, чтобы сделать явление доступным для других людей, включить незнакомый объект в процесс мышления и познания. Прежде всего это касается объектов, о которых нет четкого представления, а поэтому существует потребность обратиться к терминам другой сферы, чтобы сформировать понятие о не совсем понятных объектах. Человек не может обойтись без метафоры, что доказано результатами изучения метафоры в пределах когнитивной лингвистики, психолингвистики, культурологии. Антропоцентрическая парадигма современных лингвистических исследований предусматривает различные аспекты отражения человеческого фактора в языке, поэтому закономерным является обращение к метафорическим моделям, благодаря которым человек воспринимает объекты окружающего мира с помощью различных видов образных аналогий и ассоциаций. Исследована специфика проявления метафорической номинации в кардиологии, определены самые продуктивные метафорические модели, проанализированы особенности метафорического моделирования, установлено количественное соотношение метафорических терминов в кардиологии по разным типам метафорических компонентов.

Ключевые слова: метафора; метафорическая номинация; метафорическая модель; терминологическая единица.

THE METAPHORICAL NOMINATION IN CARDIOLOGICAL TERMINOLOGY (on the material of Latin anatomical terms)

Kharyk O. V., oksana.kharyk@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The article deals with the phenomenon of metaphorical nomination in Latin anatomical terminology in the field of cardiology. Metaphor plays a special role in the scientific categorization, it not only refers to the object or phenomenon, but also helps to highlight the unknown through the already known. So the metaphor is needed above all in order to make the phenomenon available for other people on the basis of including the before unknown object in the process of thinking and cognition. Firstly, it relates to the objects of unknown character, when there is a need to refer to another sphere of knowledge and depict the object in its terms in order to form the concept of not completely clear object. People cannot do without a metaphor, as it was proven in the study of metaphor within cognitive linguistics, psycholinguistics, and also cultural studies. Anthropocentric paradigm in modern linguistic research involves different aspects of the reflection of the human factor in the language, and thus it is natural to approach metaphorical models through which a person perceives objects of the world with the help of various types of figurative analogies and associations. In the article we research the specifics of the manifestation of metaphorical nomination in cardiology, determine the most productive metaphorical models, analyze the

Проблеми класичної філології та неоелліністики
© Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Метафорична номінація в кардіологічній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) (Українською)

features of metaphorical modeling, find out the proportion of metaphorical terms in cardiology within different types of metaphorical components.

Key words: *metaphor; metaphorical nomination; metaphorical model; terminological unit.*

Сучасні дослідження демонструють еволюцію поняття «метафора»: від розуміння її як образного засобу, притаманного насамперед поетичній мові та риторичі, до сприйняття метафори як універсального мовного феномена, способу мислення та способу комунікації. Як зазначає російська дослідниця В. Телія, в останні десятиліття (орієнтовно з початку 60-х рр. XX ст.) проблема метафори почала поширюватися «подібно колам по воді від кинутого каменя, хвилювати фахівців різних галузей мовознавства» [цит. за Телія, 1988, 27]. Відповідно, суттєво змінився «центр уваги» у вивченні метафори. Якщо раніше метафору розглядали як невід’ємну частину художнього тексту, то сучасні дослідження цього феномена пов’язані з вивченням практичної мови, а також зі сферами, наближеними до мислення, пізнання і свідомості, до концептуальних систем і навіть штучного інтелекту.

Крім того, сучасна метафора – це необхідний засіб наукової творчості. Саме в термінологічній галузі виявляється евристична функція метафори як вербального засобу сприйняття та пізнання світу. Зауважимо, будь-яке нове поняття з’являється спочатку у вигляді метафори, лише з часом набуваючи вузького термінологічного значення.

Метафора, з точки зору сучасної лінгвістики, це не тільки мовне явище, але й спосіб мислення, завдяки якому людина пізнає світ і здобуває нові знання. Особливу роль відіграє метафора у науковій термінології, зокрема у медичній, де набуває значущості структурно- та смислотвірного елемента рамках терміна. Основою метафоричної номінації медичних понять може бути мовна форма та значення як загальноживаних слів, так і термінів інших наукових терміносистем, наприклад, у нашому випадку – складові екологічної терміносистеми.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю в українській лінгвістиці спеціального комплексного дослідження метафоричних процесів у латинській анатомічній термінології. Систематизація та аналіз конкретних мовних і когнітивних механізмів творення тропа є однією з важливих передумов розуміння процесу метафоричної номінації в медичній термінології.

Метою є визначення джерел метафоризації, механізму формування метафор і моделей метафоричних термінів, що існують у складі латинськомовної анатомічної термінології.

Об’єктом дослідження є різні види метафори в латинськомовній кардіологічній терміносистемі.

Предметом дослідження є метафоричні моделі, покладені в основу анатомічних термінів з кардіології, назви серцево-судинної системи (*systema cardiovasculare*) в латинській і українській мовах, що ґрунтуються на метафорі.

Наукова новизна полягає у спробі виконати комплексний аналіз латинськомовних метафоричних термінів на позначення будови серця та особливостей функціонування серцево-судинної системи, встановити зв'язок між метафорою та термінологічною номінацією в кардіології, класифікувати метафоричні терміни кардіологічної галузі.

Метафорична номінація є одним із найпродуктивніших процесів творення нових термінів, формування та розвитку сучасної наукової термінології. Метафора як невід'ємна частина поняттєвої системи людини дозволяє через аналогії, асоціації створювати нові концепти і лексику для передачі детальної інформації про явища й предмети [Зубкова, 2010, 140-141]. Кожен науковий термін, сформований на основі метафори, є результатом концептуальної діяльності вчених, а сам механізм метафоризації є шляхом до пізнання нового, когнітивною основою для подальшої мовної репрезентації отриманих знань.

В основу метафоричної номінації покладена домінуюча ознака, що робить створену назву об'єктивно або суб'єктивно мотивованою. Поняття «метафорична модель», запропоноване Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, включає *сферу-джерело* – певну сферу знань, яка містить в собі інформацію про предмет (явище, подію тощо) та використовується для позначення іншого предмета чи явища, та *цільову сферу* – поняття, що акумулює інформацію про позначувану сутність предмета (явища, події тощо), розуміння якого потрібно зробити доступнішим. Метафорична модель існує у свідомості носія мови у вигляді схеми, що забезпечує зв'язок між обраними поняттєвими сферами [Лакофф, Джонсон, 1990, 391-392]. Переважно йдеться про асоціативний зв'язок між людиною та навколишнім середовищем. На формування схеми метафоричного перенесення та вибір сфери-джерела впливає специфіка анатомічної галузі у порівнянні з іншими медичними дисциплінами. Для анатомії найбільш характерним є переважання чуттєвого зорового сприйняття та статична фіксованість об'єкта, що підлягає опису.

У ході семантичного аналізу анатомічних метафоричних термінів у галузі кардіології виявлено найпродуктивніші джерела метафоризації, де навколишня дійсність людини є універсальним джерелом, а система латинсько-грецьких анатомічних назв на позначення термінів кардіо-васкулярної системи – цільовою сферою. Метафоричний образ предметів, явищ, об'єктів тощо корелює з системою номінацій анатомічних утворень через спільність візуальних характеристик (форма, будова, розмір, загальний зовнішній вигляд) або через функціональну подібність (механізм дії, призначення). Наслідком подібної кореляції є формування різних метафоричних моделей, в основу яких покладені

Проблеми класичної філології та неоелліністики

© Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Метафорична номінація в кардіологічній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) (Українською)

зорів та функціональні асоціації. Метафорична модель, представлена в анатомічній термінології, є результатом наукової категоризації дійсності [Корнилов, 2003, 46-47], але з домінуючим «наївним» метафоричним компонентом. Метафора інтегрує ознаки наївно-повсякденного та наукового знання, тому в основу семантичного аналізу метафоричної термінології покладено дефініції, представлені у словнику латинської мови Й. Дворецького. Нами було використано класифікацію дослідниці Ю. Бражук [Бражук, 2015], яка класифікує об'єкти сфери-джерела за ознакою «жива природа» (людина, тварини, рослини) та «нежива природа» (ландшафт, небесні світила, артефакти, створені людиною). В ході дослідження 296 латинськомовних анатомічних термінів на позначення утворень кардіо-васкулярної системи (одно- і багатокомпонентних) були розподілені за джерелами метафоризації: 1) терміни з артефактним метафоричним компонентом; 2) терміни з фітоморфним метафоричним компонентом; 3) терміни з соматичним метафоричним компонентом; 4) терміни з ландшафтним метафоричним компонентом; 5) терміни із зооморфним метафоричним компонентом; 6) терміни з іншими типами метафоричних компонентів. Також нами виокремлено групу термінів з метафоричним компонентом на позначення функціональної подібності, де на перший план виступають не візуальні характеристики певного анатомічного об'єкта, а його функції, механізм дії тощо.

Найбільш продуктивним для анатомії є вид метафоричного моделювання, що ґрунтується на візуалізації зовнішньої подібності анатомічного утворення та предмета, явища, об'єкта тощо, який з ним ототожнюється, наприклад: *tuberculum* «горбок», *truncus* «стовбур» та ін. У такому випадку метафорична модель характеризується таким асоціативним зв'язком між сферою-джерелом і цільовою сферою: 1) «височина рельєфу» → «випин, виступ на тілі, органі або частині органу людини, схожий на елемент ландшафту», наприклад: *tuberculum intervenosum* «міжвенний горбок», *tuberculum jugulare* «яремний горбок»; 2) «основне стебло дерева, складова частина рослини» → «артерія, на вигляд схожа на частину рослини», наприклад: *truncus pulmonalis* «легеневий стовбур», *truncus thyrocervicalis* «щитовидно-шийний стовбур».

Окрім метафоричних моделей, які відповідають за візуалізацію об'єктів, можливі також моделі, утворені на підставі спільної функції. Джерелом функціональної подібності у процесі метафоричного моделювання є предмети матеріального світу, створені людиною (артефакти), наприклад об'єкти будівництва, що використовуються з різними цілями, наприклад: *ductus* «протік», *arcus* «дуга». У такому випадку метафорична модель враховує призначення об'єктів: «елемент системи для постачання води» → «анатомічне утворення для перенесення певних речовин у тілі людини»; «крива лінія, що лежить на окружності» → «анатомічне утворення, що слугує з'єднанням для

інших анатомічних утворень», наприклад: *ductus arteriosus* «артеріальний протік», *ductus venosus* «венозний протік», *arcus aortae* «дуга аорти».

Терміни з артефактним метафоричним компонентом є найбільш продуктивними в кардіологічній термінології, оскільки метафорична модель ґрунтується переважно на зорових образах, завдяки яким відбувається перенесення загальної назви предмета, явища, об'єкта або окремих елементів побутової діяльності людини на анатомічні об'єкти, що називають різноманітні утворення серцево-судинної системи.

1. До *першої* найчисленнішої групи (40 термінологічних одиниць) належать терміни, які походять від слів на позначення будівельних споруд, приміщень або їх елементів, наприклад: *arcus venosus palmaris superficialis* «поверхнева венозна дуга долоні», *arteria labyrinthi* «артерія лабіринту», *atrium dextrum* «праве передсердя», *paries cordis* «стінка серця», *vena aquaeductus* «водопровідна вена».

2. До *другої* групи (26 термінологічних одиниць) належать терміни, утворені від слів на позначення назв предметів побуту, наприклад: *arteria subclavia dextra* «права підключична артерія», *chordae tendineae* «сухожилкові струни», *lamina visceralis* «нутрощева пластинка», *pars membranacea* «перетинчаста частина».

3. До *третьої* групи належать терміни, утворені від слів на позначення знарядь праці та їх частин або елементів (14 термінологічних одиниць), наприклад: *processus jugularis* «яремний відросток», *vena jugularis* «яремна вена», *cuspid anterior* «передня стулка», *margines liberi cuspidum* «вільні краї стулок».

4. До *четвертої* групи термінів з артефактним метафоричним компонентом (11 термінологічних одиниць) належать терміни, утворені від слів на позначення назв одягу, головних уборів та їх елементів. Серед термінів кардіологічної галузі ми зустріли наступні: *tunica serosa* «серозна оболонка», *valva mitralis* «мітральний клапан»; *textus muscularis cardiacus* «серцева м'язова тканина», *vena chorioidea (cerebri)* «ворсиноподібна вена (мозку)».

5. До *п'ятої* і найменш чисельної групи ми віднесли терміни, утворені від слів на позначення назв прикрас та їхніх елементів (10 термінологічних одиниць), наприклад: *arteria coronaria dextra* «права вінцева артерія», *venae coronariae cordis minores* «малі вінцеві вени серця», *vena coronaria labii inferioris* «вінцева вена нижньої губи».

Терміни з метафоричним компонентом на позначення функціональної подібності є другими за поширеністю в кардіологічній термінології після термінів з артефактним метафоричним компонентом. Перенесення загальної назви предмета, явища, об'єкта або окремих елементів побутової діяльності людини на анатомічні утворення відбувається на основі функціональної

Проблеми класичної філології та неоееллістики

© Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Метафорична номінація в кардіологічній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) (Українською)

подібності (механізм дії, призначення, подібність функцій і форми). Групу термінів з метафоричним компонентом на позначення функціональної подібності пропонуємо розділити на три підгрупи.

1. До *першої* підгрупи ми віднесли терміни, які беруть участь у процесі метафоричної номінації завдяки подібності функцій і форми (39 термінологічних одиниць), наприклад: *plexus cardiacus intramuralis* «внутрішньоорганне серцеве сплетіння», *plexus uterinus venosus* «венозне сплетіння матки», *rete canalis nervi hypoglossi* «сітка каналу під'язикового нерва», *rete venosum dorsale manus* «тильна венозна сітка кисті», *reticulum trabeculare* «трабекулярна сіточка».

2. До *другої* групи належать терміни на позначення вмістилища як анатомічного об'єкта певного призначення (32 термінологічні одиниці), наприклад: *cavitas cordis* «порожнина серця», *ostium venae cavae superioris* «отвір верхньої порожнистої вени», *systema cardiovasculare* «серцево-судинна система», *vas lymphaticum profundum* «глибока лімфатична судина», *vas sanguinea auris internae* «кровоносні судини внутрішнього вуха», *vasa nervorum* «судини нервів».

3. До *третьої* групи ми віднесли терміни на позначення механізму дії (18 термінологічних одиниць). У цій групі представлена назва *valva* «клапан», що означає «стулку дверей». Назва походить від дієслова *volvo, volvi, volutum, ěre kotiti, крутити, повертати*, а в анатомічній термінології – це перетинка в середині судини, яка регулює ток крові, наприклад: *valva aortae* «клапан аорти», *valva atrioventricularis sinistra* «лівий передсердно–шлуночковий клапан», *valva mitralis* «мітральний клапан». Також термін *valva* широко представлений в кардіологічній термінології у демінутивному варіанті *valvula* «заслінка», наприклад: *valvula coronaria posterior* «задня вінцева заслінка», *valvula semilunaris dextra* «права півмісяцева заслінка», *valvula venae cavae inferioris* «заслінка нижньої порожнистої вени». Анатомічний термін «клапан», утворений шляхом метафоричного перенесення: стулка дверей → клапан як деталь, заслінка для регулювання витрат (газу, пари або рідини в машинах і трубопроводах шляхом зміни площі прохідного перерізу) → клапан серця як анатомічне утворення, яке забезпечує циркуляцію крові в певному напрямку, завдяки можливості відкривати або закривати кровоток.

Терміни з фітоморфним метафоричним компонентом також є продуктивними в кардіологічній термінології (54 термінологічні одиниці). Метафорична модель ґрунтується на зорових образах, завдяки яким відбувається перенесення назв окремих частин рослини (гілка, стовбур, цибулина) на анатомічні утворення.

Група термінів з фітоморфним метафоричним компонентом представлена такими одиницями, наприклад: *bulbus aortae* «цибулина аорти», *rami temporales* «скроневі гілки», *ramulus tympanicus* «барабанна гілочка», *ramus anterior*

ascendens «передня висхідна гілка», *ramus volaris profundus* «глибока гілка долоні», *truncus pulmonalis* «легеневий стовбур».

Процес метафоризації відбувається шляхом вторинної номінації, в основу якої покладено спільні візуальні характеристики об'єктів, а саме асоціації за зовнішніми ознаками (зовнішній вигляд, форма, будова).

Найпоширенішим фітоморфним метафоричним компонентом в кардіологічній термінології є іменник *ramus, i m*. Він увійшов до складу 51 термінологічної одиниці як головне слово. Метафорична модель ґрунтується на зовнішній подібності: «бічний орган рослини» → «відгалуження в тілі людини», наприклад: *ramus meningicus* «гілка м'якої мозкової оболонки», *ramus transversus* «поперечна гілка», *ramus circurflexus* «огиначна гілка», *rami labiales* «губні гілки», *rami cardiaci cervicales superiores* «верхні шийні серцеві гілки».

В основу фітоморфної метафори з іменником *truncus, i m* покладена подібність за зовнішнім виглядом, наприклад: *truncus pulmonalis* «легеневий стовбур», *truncus thyrocervicalis* «щитовидно-шийний стовбур».

Іменник *bulbus, i m* переходить в анатомічну термінологію шляхом метафоризації, в основу якої покладена подібність форми і будови, та виконує роль головного слова в утворенні наступного терміна: *bulbus aortae* «цибулина аорти».

Терміни з соматичним метафоричним компонентом в анатомії мають певну специфіку, оскільки передбачають частковий збіг сфери-джерела та цільової сфери. Соматичний метафоричний компонент представлений назвами окремих частин внутрішніх органів, кісток, що виникли на основі базових анатомічних термінів спочатку шляхом метонімізації, а потім – метафоризації. Вторинна номінація ґрунтується на основі взаємодії двох когнітивних механізмів – метонімії і метафори, є вмотивованою асоціацією за зовнішньою та функціональною подібністю: «частина тулуба людини» → «частина органа, кістки, схожа на частину тулуба». Спільною ознакою термінів з соматичним метафоричним компонентом є малий розмір у порівнянні з відповідними назвами сфери-джерела, тому більшість термінів цієї групи є демінутивами. За семантикою терміни з соматичним метафоричним компонентом поділяються на ті, що походять від: 1) назв внутрішніх органів, наприклад: *ventriculus* «шлуночок»; 2) назв окремих частин тулуба, наприклад: *pediculus* «ніжка», *crus* «ніжка», *capitulum* «голівка», *auricula* «вушко», *papilla* «сосочок».

1. До *першої* групи ми віднесли метафоричні терміни з елементом *ventriculus*, що походить від латинського терміна *venter, ventris m* «шлунок». Метафорична назва *ventriculi* «шлуночки (серця)» виникла на основі асоціації за зовнішньою подібністю між органом травлення та м'язовим утворенням у будові серця, наприклад: *ventriculus cordis dexter* «правий шлуночок серця», *venae ventriculi dextri anteriores* «передні правошлуночкові вени», *vena interventricularis posterior* «задня міжшлуночкова вена».

Проблеми класичної філології та неоелліністики

© Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Метафорична номінація в кардіологічній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) (Українською)

2. У другій групі представлено більшу кількість термінів з соматичним метафоричним компонентом, пов'язаних із назвами частин людського тулуба: голова, нога, вухо та ін. Крім базових латинських термінів, до складу цієї групи увійшли також деякі синонімічні назви.

Демінутив *pediculus* «ніжка» є синонічним до терміна *crus* «ніжка, гомілка». Обидва терміни набули вторинного значення на основі метонімічного перенесення (асоціація за зовнішньою подібністю), наприклад: *arteriae pedunculares laterales* «латеральні артерії ніжок мозку», *arteriae pedunculares mediales* «медіальні артерії ніжок мозку», *crus dextrum* «права ніжка», *crus sinistrum* «ліва ніжка».

На основі асоціації за зовнішньою подібністю утворені такі терміни: *caput / capitulum* «голівка», *auricula* «вушко», *papilla* «сосочок», наприклад: *arteria capitis femoris posterior lateralis* «задня латеральна артерія голівки стегна», *arteria capitis femoris media* «середня артерія голівки стегна», *venae intercapitulares* «міжголівкові вени», *auricula dextra* «праве вушко», *auricula sinistra* «ліве вушко», *auriculae atriorum* «передсердні вушка», *musculus papillaris anterior* «передній сосочкоподібний м'яз», *musculus papillaris septalis* «перегородковий сосочкоподібний м'яз».

В кардіологічній термінології ми виявили терміни з ландшафтним метафоричним компонентом. Всі вони представляють назви об'єктів літосфери.

Метафорична номінація відбувається на основі асоціації за зовнішньою подібністю та функціональною ознакою:

1. *apex, apicis m* «верхівка»: «найвища частина гори» → «верхня частина анатомічного утворення», наприклад: *apex cordis* «верхівка серця»;
2. *basis, is f* «основа»: «нижня опорна частина чого-небудь» → «нижня частина серця, що прилягає до стравоходу і грудної аорти», наприклад: *basis cordis* «основа серця»;
3. *facies, ei f* «поверхня»: «рівний простір» → «вільна ділянка поверхні органа або його частини», наприклад: *facies anterior* «передня поверхня», *facies diaphragmatica* «діафрагмова поверхня», *facies pulmonalis dextra/sinistra* «права/ліва легенева поверхня»;
4. *fossa, ae f* «ямка»: «заглиблення в землі» → «заглиблення в частині анатомічного утворення», наприклад: *fossa ovalis* «овальна ямка»;
5. *sulcus, i m* «борозна»: «вузька западина як форма рельєфу» → «подовжене заглиблення, проміжок для розташування анатомічного утворення», наприклад: *sulcus coronarius* «вінцева борозна», *sulcus interventricularis anterior* «передня міжшлуночкова борозна».
6. *tuberculum, i n* «горбок» – демінутив від латинського слова *tuber, eris n* «горб»: «височина з похилими схилами» → «виступ на тілі людини, органі

або частині органу», наприклад: *tuberculum intervenosum* «міжвенний горбок», *tuberculum jugulare* «яремний горбок».

За семантикою терміни із зооморфним метафоричним компонентом поділяються на ті, що утворені від: 1) видових назв тварин, наприклад, *vermis* «черв'як», *mus* «миша»; 2) назв частин тіла тварин, наприклад, *cauda* «хвіст» тощо. Також представлені терміни, що походять від грецького слова *πτέρυξ, ὄρος ἢ* «крило» як частини тіла тварини. До *першої* групи ми віднесли метафоричні терміни, які включають в себе видову назву тварин. Ці терміни, що утворені за допомогою суфіксоїда *-formis* та видової назви тварини, наприклад: *arteria appendicis vermiformis* «артерія черв'якоподібного відростка», *vena appendicis vermiformis* «вена черв'якоподібного відростка». Термін *musculus, i m* «м'яз» є демінутивом від іменника-видової назви тварини *mus, muris m* «миша». Метафорична номінація відбувається на основі асоціації за подібністю зовнішнього вигляду. Метафорична модель представлена наступним чином: «видова назва тварини» → «анатомічне утворення, яке за формою і зовнішнім виглядом нагадує тварину», наприклад: *musculi pectinati* «гребенясті м'язи», *musculus papillaris posterior* «задній сосочкоподібний м'яз». До *другої* групи належать терміни, які включають елемент, представлений назвою частини тіла тварини. Метафорична номінація таких термінологічних одиниць відбувається переважно за зовнішньою подібністю. Це терміни, метафоричний компонент яких є узгодженим означенням до апелятива, наприклад, *arteria caudalis* «хвостова артерія», *vena caudalis* «хвостова вена» та терміни із суфіксоїдом *-ideus, a, um*, наприклад, *venae canalis pterygoidei* «вени крилоподібного каналу», *arteria canalis pterygoidei* «артерія крилоподібного каналу». Крім того, серед термінів із зооморфним метафоричним компонентом є термін із узгодженим означенням у вигляді композита, наприклад: *arteria pterygopalatina* «крило-піднебінна артерія».

До класифікації метафоричних медичних термінів за сферою-джерелом метафоризації, запропонованої Н. Цісар, ми пропонуємо пропонуємо додати наступні групи, характерні для кардіологічних термінів з метафоричним компонентом: 1) терміни зі сферою-джерелом, представленою назвами геометричних фігур; 2) термін, що приховує особу автора (ἀνώνυμος); 3) терміни з метеорологічним метафоричним компонентом. Вторинна номінація є вмотивованою асоціацією за зовнішньою та функціональною подібністю, за видом найменування.

До *першої* групи (8 термінологічних одиниць) ми віднесли метафоричні терміни зі сферою-джерелом, представленою назвами геометричних фігур. Метафоричні назви виникли на основі асоціації за зовнішньою подібністю форми геометричної фігури та анатомічного утворення серцево-судинної

системи, наприклад: *arteria angularis* «кутова артерія», *circulus sanguineus cordis* «серцеве коло кровообігу», *conus arteriosus* «артеріальний конус», *trigonum fibrosum sinistrum* «лівий волокнистий трикутник». До другої групи (4 термінологічні одиниці) належать терміни на позначення особи. Метафоричні назви виникли на основі асоціації за видом найменування, наприклад: *vena anonyma iliaca* «повздожня безіменна вена», *arteria anonyma* «безіменна артерія». Третю групу представляє термін *lumen arteriarum coronariarum* «просвіт вінцевих артерій» з метеорологічним метафоричним компонентом. Метафорична модель утворилася на основі асоціації: «проміжок між близько розташованими предметами, щілина, крізь яку щось проникає» → «проміжок між стінками судин».

У результаті кількісного аналізу були отримані такі результати: серед термінів на позначення анатомічних утворень серцево-судинної системи є *артефактні* метафоричні терміни 99 ТО (32,7 %), менш поширеними є терміни з метафоричним компонентом на позначення *функціональної подібності* 89 ТО (29, 8 %), терміни з *фітоморфним* метафоричним компонентом 54 ТО (17,8 %), терміни з *соматичним* метафоричним компонентом 21 ТО (6,9 %), терміни з *ландшафтним* метафоричним компонентом 13 ТО (4,3 %), терміни із *зооморфним* метафоричним компонентом 13 ТО (4,3 %), терміни з *іншими* типами метафоричних компонентів представлені 13 ТО (4,3 %) від загальної кількості метафоричних кардіологічних термінів (296 ТО).

Метафорична номінація є одним із найпродуктивніших процесів творення нових термінів, формування та розвитку сучасної наукової термінології. Кожен науковий термін, сформований на основі метафори, є результатом концептуальної діяльності вчених, а сам механізм метафоризації є шляхом до пізнання нового, когнітивною основою для подальшої мовної репрезентації отриманих знань.

Сучасна когнітивна лінгвістика доводить, що метафоричні терміни, зокрема медичної галузі, репрезентують у мові не тільки фрагменти наукової картини світу, а й наївно-буденні знання, особливості світогляду давніх греків і римлян як носіїв класичних мов. Медична термінологія належить до найретельніше розроблених й офіційно кодифікованих термінологій, основний лексичний внесок у формування якої припадає на латинську та грецьку мови.

Література

1. Бражук Ю. Б. Натуроморфна метафора в медичній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14 - класичні мови. Окремі індоевропейські мови / Ю. Б. Бражук. – Київ, 2015. – 330 с.
2. Зубкова О. С. Медицинская метафора и медицинская метафора термин в индивидуальном лексиконе (экспериментальное исследование) / О. С. Зубкова // Знание. Понимание. Умение. Научный журнал Московского гуманитарного университета. – 2010. – №1. – 140-145 с.

3. Корнилов О. А. Языковая картина мира как отражение национальных менталитетов / О. А. Корнилов; 2 изд., исп. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем/ Дж. Лакофф, Д. Джонсон// Теория метафоры; [Сборник]: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — 387-415 с.
5. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26-51.

Список джерел ілюстративного матеріалу

6. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М : УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
7. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь/ [репринт V-го издания 1899 г.]. – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2006. – 1370 с.
8. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. – М.: «РУССКИЙ ЯЗЫК МЕДИА», 2008.
9. Покровский В. И. Энциклопедический словарь медицинских терминов. – М.: Медицина, 2005. – 1591 с.
10. Черкасов В. Г. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти)/ В. Г. Черкасов, І. І. Бобрик, Ю. Й. Гумінський, О. І. Ковальчук. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 392 с.

References:

1. Brazhuk Yu. B. *Naturomorfna metafora v medichniy terminologii (na materialy latins'komovnikh anatomichnikh terminiv)* [Nature metaphor in medical terminology (based on latin anatomical terms)]: dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.14 - klasichni movi. Okremi indoevropeys'ki movi / Yu. B. Brazhuk. – Kii, 2015. – 330 s. . (In Ukr.).
2. Zubkova O. S. *Meditinskaya metafora i meditsinskaya metafora termin v individual'nom leksikone (eksperimental'noe issledovanie)* [Medical metaphor and metaphor of individual term in the lexicon (experimental study)]/ O. S. Zubkova// Znanie. Ponimanie. Umenie. Nauchnyy zhurnal Moskovskogo gumanitarnogo universiteta. – 2010. – №1. – 140-145 s. (In Russ).
3. Kornilov O. A. *Yazykovaya kartina mira kak otrazhenie natsional'nykh mentalitetov* [The language picture of the world as a reflection of national mentality] / O. A. Kornilov; 2 izd., isp. i dop. – M.: CheRo, 2003. – 349 s. (In Russ).
4. Lakoff Dzh. *Metafori, kotorymi my zhivem* [Metaphors, we are live]/ Dzh. Lakoff, D. Dzhonson// Teoriya metafori; [Sbornik]: Per. s ang., fr., nem., isp., pol'sk. yaz. / Vstup. st. i sost. N. D. Arutyunovoy; Obshch. red. N. D. Arutyunovoy i M. A. Zhurinskoy. — M.: Progress, 1990. — 387-415 s. (In Russ).
5. Teliya V. N. *Metafora kak model' smysloproduktstva i ee ekspressivno-otsenochnaya funktsiya* [Metaphor as a model of sense production and its expressive-valued function]// Metafora v yazyke i tekste. – M.: Nauka, 1988. – S. 26-51. (In Russ).
6. Akhmanova O.S. *Slovar' lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]/ O.S. Akhmanova. – 2-e izd., ster. – M : URSS : Editorial URSS, 2004. – 571 s. (In Russ).
7. Veysman A. D. *Grechesko-russkiy slovar* [Greek-Russian dictionary]/ [reprint V-go izdaniya 1899 g.]. – M.: Greko-latinskiy kabinet Yu. A. Shichalina, 2006. – 1370 s. (In Russ).
8. Dvoretzkiy I. Kh. *Latinsko-russkiy slovar'* [Latin-Russian Dictionary]. – M.: «RUSSKIY YAZYK MEDIA», 2008. (In Russ).
9. Pokrovskiy V. I. *Entsiklopedicheskiy slovar' meditsinskikh terminov* [Encyclopedic Dictionary of Medical Terms]. – M.: Meditsina, 2005. – 1591 s. (In Russ).
10. Cherkasov V. G. *Mizhnarodna anatomichna terminologiya (latins'ki, ukrains'ki, rosiys'ki ta angliys'ki ekvivalenti)* [International anatomical terminology (Latin, Ukrainian, Russian and English equivalents)]/ V. G. Cherkasov, I. I. Bobrik, Yu. Y. Gumins'kiy, O. I. Koval'chuk. – Vinnitsya: Nova kniga, 2010. – 392 s. (In Ukr.).

Проблеми класичної філології та неоелліністики

© Харик О. В., oksana.kharyk@gmail.com

Метафорична номінація в кардіологічній термінології (на матеріалі латинськомовних анатомічних термінів) (Українською)